

PASTORAAT VOOR IEDEREEN

Nynke Dijkstra-Algra

Pastoraat voor iedereen

Praktische adviezen voor de gemeente

**TITELPAGINA MAAK IK WANNEER ER EEN
OMSLAG IS GEKOZEN**

Tiende herziene druk

KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht

Boekverzorging Studio Mol

www.kokboekencentrum.nl

ISBN 978 90 435

NUR 711

Tiende herziene druk

© 2021 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

*Zo vriendelijk en veilig als het licht
Zo als een mantel om mij heen geslagen Zo is mijn God,
ik zoek zijn aangezicht
Ik roep zijn naam, bestorm Hem met mijn vragen Dat Hij mij
maakt, dat Hij mijn wezen richt
Wil mij behoeden en op handen dragen.*

*Want waar ben ik, als Gij niet wijd en zijd Waakt over mij en
over al mijn gangen Wie zou ik worden, waart Gij niet bereid
Om, als ik val, mij telkens op te vangen.
Ik leef niet echt, als Gij niet met mij zijt Ik moet in lief en leed
naar U verlangen.*

*Spreek Gij het woord dat mij vertroosting geeft Dat mij bevrijdt
en opneemt in uw vrede Ontsteek die vreugde die geen einde heeft
Wil alle liefde aan uw mens besteden
Wees Gij vandaag mijn brood, zowaar Gij leeft – Gij zijt toch
zelf de ziel van mijn gebeden.*

Huub Oosterhuis

Inhoud

Introductie

1. Bijbelse achtergronden
2. Visie op pastoraat: uitgangspunten, motivatie en verwachtingen
3. Nieuwe wegen in het pastoraat
4. Luisteren als voorwaarde voor goed pastoraat
5. Spreken in het pastoraat
6. En dan nu: de praktijk!
7. Luisteroefeningen
8. Omgaan met kritiek op de kerk
9. De rol van schriftlezing en gebed in het pastoraat
10. Op bezoek bij zieken
11. Mensen in de rouw
12. Omgaan met verschil in geloofsbeleving en geloofs-vragen

Bijlagen

1. De taak van de ouderling
2. Bijbelgedeelten om te lezen of door te geven
3. De zegen in het pastoraat

Introductie

Met de titel van dit boek wordt bedoeld dat ieder mens op zijn tijd pastorale zorg nodig heeft. We lopen allemaal aan tegen de pijn van het leven. Aan de andere kant wordt er ook mee bedoeld dat ieder mens op zijn tijd pastorale zorg kan géven. Pastoraat is een opdracht voor de hele gemeente. ‘De gemeente volbrengt haar pastorale taak in herderlijke zorg aan de leden en anderen die deze zorg behoeven, opdat zij elkaar opbouwen in geloof, hoop en liefde’ (Artikel X, Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland) en: ‘De gemeente is geroepen tot de vervulling van haar pastorale opdracht door het verlenen van herderlijke zorg’ (Ordinantie 8,4,1). Natuurlijk zijn er mensen die daarin extra verantwoordelijkheden dragen. Er zijn ook gemeenteleden die pastorale gaven hebben of een opleiding op het gebied van pastoraat en psychologie. Ze zijn meer deskundig, vaardig of ervaren dan anderen. De verscheidenheid is groot. Toch kan ieder gemeentelid een ‘pastoraal steentje’ bijdragen.

In dit boek worden enkele praktische handreikingen gegeven, voor gemeenteleden die zich willen verdiepen in het brede terrein van het pastoraat. Het boek is ontstaan vanuit een jarenlange praktijk van toerustingswerk in de Protestantse Kerk. Veel voorbeelden en illustraties komen uit de inbreng van gemeenteleden die een cursus pastoraat volgden. Zij staan mede aan de basis van dit boek. Per hoofdstuk zijn gespreksvragen toegevoegd. Voor persoonlijk gebruik of voor een gesprekskring, pastoraal team of ouderlingenbe raad.

In de bijlagen wordt het ambt van ouderling nader bekeken, een serie schriftlezingen voor een huisbezoek aangereikt en een aantal suggesties en gedachten doorgegeven rond de zegen in het pastoraat. Ik hoop, dat het boek een bemoedigend hulpmiddel zal zijn in handen van vele gemeentelieden!

Nynke Dijkstra-Algra

Bij de tiende herziene druk

Nog altijd, na 21 jaar, blijkt dit boek in een grote behoefte te voorzien en dat is iets om dankbaar voor te zijn. Dit betekent tegelijk dat auteur en uitgever de verantwoordelijkheid hebben om te zorgen dat de inhoud ook actueel blijft. En die verantwoordelijkheid hebben we bij deze tiende druk ingevuld.

Op ons verzoek heeft Nynke Dijkstra-Algra de inhoud van het boek weer kritisch doorgenomen. Het gevolg was een groot aantal kleine aanpassingen en aanvullingen die het boek weer up-to-date maakten. Daarnaast is er een geheel nieuw hoofdstuk toegevoegd (Nieuwe wegen in het pastoraat) en is Bijlage 1 over de taak van de ouderling stevig aangepast.

We hopen dat *Pastoraat voor iedereen* met deze aanpassingen en aanvullingen weer enige tijd pastoraal werkers in de gemeente kan toerusten en bemoedigen.

De uitgever

1. Bijbelse achtergronden

Het beeld van de herder

‘Pastoraat’ is afgeleid van het woord ‘pastor’. Dat betekent ‘herder’. Dat roept onmiddellijk allerlei bijbelse beelden en teksten op. Veel mensen zijn vertrouwd met Psalm 23: ‘De Heer is mijn Herder, mij ontbreekt niets; Hij doet mij nederliggen in grazige weiden; Hij voert mij aan rustige wateren; Hij verkwikt mijn ziel. Hij leidt mij in de rechte sporen om zijns naams wil.’

God is onze Herder, wil onze Herder zijn. Jezus noemt zichzelf ‘de goede Herder’ in Johannes 10. Wat houdt dat herderschap in? Er zitten veel aspecten aan, zeker als je Psalm 23 als leidraad neemt.

Herderschap heeft vooral iets van de ‘dagelijkse zorg’ voor mensen. ‘Dag aan dag draagt Hij ons, die God is ons heil’ (Ps. 68). ‘Trouw’ is dan een grondwoord.

Een ander aspect van Gods zorg voor mensen is, dat Hij telkens weer het initiatief neemt en mensen opzoekt in hun leven van alledag. Vaak is dat een situatie van verdriet en pijn. God neemt als Herder initiatieven. Hij komt naar mensen toe. Hij daalt af, in Jezus kwam Hij midden in onze chaos.

De mens als herder

God nodigt mensen uit Hem te volgen. De Herder gaat voorop. Lange tijd is dát vooral wat benadrukt werd in het pastoraat. Ouderlingen en predikanten zijn voorgangers. Zij verkondigen het evangelie en wijzen mensen de weg. Zo nodig vermanen zij. De nadruk op dit aspect werd eenzijdig.

De bedding van aandacht en betrokkenheid werd daardoor verwaarloosd. Dan kan pastoraat ontaarden in 'heersen over mensen'. Huisbezoek is dan een angstig gebeuren vol spanning. Geen gelijkwaardige ontmoeting. 'Je was blij als dat weer voor een jaar achter de rug was,' zei iemand.

Als je de verhalen hoort, lijkt het er wel eens op dat ouderlingen en voorgangers zichzelf zijn gaan zien als verlengstuk van de Here God. Daarom is het belangrijk een wezenlijk onderscheid te maken tussen Gods herderschap en dat van ons. Wij zijn God niet! We zijn 'medeschapen' die proberen zorg voor elkaar te dragen in het spoor van de Herder. Tegelijk blijven we zelf altijd zorg en aandacht nodig hebben.

Wie niet kwetsbaar genoeg is om zelf te ontvangen, kan minder goed geven

Een mooi voorbeeld van iemand die zelf open blijft staan voor zorg en correctie is David. David, de herderkoning, maakt nogal wat fouten in zijn leven. Toch wordt hij een 'man naar Gods hart' genoemd. Niet omdat hij perfect is, maar omdat hij blijft luisteren naar wat God van hem wil. Die boodschap komt meestal via andere mensen. Goed blijven luisteren, naar God, naar elkaar is een voorwaarde voor pastoraat. (In twee aparte hoofdstukken verderop over 'luisteren' en over 'spreken' wordt daar verder op ingegaan.) We kunnen zelf niet 'als God' zijn. Dat betekent ook, dat we mensen altijd weer aan de Herder met een hoofdletter kunnen toevertrouwen. We kunnen niet zorgen zoals Hij dat (alleen) kan. We zijn niet alomtegenwoordig. We kunnen niet 'altijd nabij' zijn. We weten ook niet wat er ten diepste in mensen omgaat. We kunnen mensen dan ook niet als het ware 'op onze nek' nemen. Als je zelf wakker gaat liggen van de pijn van anderen, houd je het op den duur niet vol. Beroemd is het verhaal over paus Johannes XXIII. Toen hij pas paus ge-

worden was, kon hij maar niet slapen, zo werd hij gekweld door zijn zorgen om de kerk. Nadat dat een paar nachten had aangehouden, draaide hij zich om en sprak: 'Heer het is Uw kerk, ik ga slapen.' In zijn navolging kunnen wij af en toe bidden: 'Heer, het is uw mens, ik ga slapen.'

Voorbeelden

God is onze Herder. Hij wil dagelijks met ons meegaan. Tegelijk geeft Hij telkens de opdracht aan mensen om in navolging van Hem herders voor elkaar te zijn. 'Ben ik mijn broeders hoeder?' vraagt Kaïn aan God in *Genesis 4:9*. Jazeker. Toch heeft hij zojuist zijn broer vermoord.

Het gaat nogal eens mis met de herderlijke zorg die mensen voor elkaar horen te hebben. We vermoorden elkaar misschien niet. We kunnen elkaar wel doodzwijgen. Mensen kunnen zich geïsoleerd en eenzaam gaan voelen als het verdriet aanhoudt en de zorg minder wordt. 'Het moet nu maar eens over zijn...'

Als je op huisbezoek gaat namens de kerk hoor je de verhalen. Over wat er mis is gegaan, toen, rond de begrafenis van vader. Hoe de kerk, mensen uit de kerk, het af lieten weten.

Je wordt er niet vrolijk van.

Je kunt dat terugvinden in de bijbel. In *Ezechiël 34* bijvoorbeeld. Daar toont God over de slechte herders van Israël. Ze letten alleen op de schapen waar ze winst mee kunnen maken.

De zwakke schapen worden niet geholpen, gewonde niet verzorgd. 'Gij heerst over hen met hardheid en geweldenarij.' Helaas komt dat ook in de gemeente van Jezus Christus voor. Dan is het bijzonder om te merken hoe God toch telkens weer aan mensen de opdracht geeft voor elkaar te zorgen. Hij schakelt ons (toch weer) in.

Een voorbeeld daarvan vind je in *Exodus 3*. Het volk lijdt in Egypte. God heeft gezien en gehoord wat er aan de hand is.

‘Ik heb terdege gezien de ellende van mijn volk, dat in Egypte is en hun gejammer over hun drijvers gehoord, ja, Ik ken hun smarten.’ God weet ervan, ook al hebben mensen soms het gevoel dat Hij ver weg is. Als God er dan wat aan doet, stuurt Hij Mozes. We lezen ook hoe Mozes tegenspuutert. Wat moet hij immers beginnen tegen de overmacht van Farao? Hoe kan hij in zijn eentje een heel volk bevrijden? God wijst hem op zijn broer Aäron, die hem terzijde zal staan. Bovenal zegt God: ‘Ik ga met je mee.’ Mozes staat er niet alleen voor. ‘Ik ben die Ik ben,’ zegt God tegen hem. ‘Ik zal er voor je zijn,’ betekent dat ook.

In *Johannes 21* lezen we hoe Jezus Simon Petrus de opdracht geeft herder te zijn. Drie keer heeft Petrus Jezus verloochend. Drie keer krijgt hij de vraag voorgelegd: ‘Heb je me lief?’ Drie keer ook krijgt hij de opdracht herder te zijn voor de schapen en lammeren van Jezus. Ook al falen wij, we worden toch telkens uitgenodigd ons in te zetten voor onze naaste. God geeft mensen nieuwe kansen, iedere dag weer. Het gaat daarbij wel om *zijn* schapen, *zijn* lammeren. Wij zijn niet van onszelf. De mensen om ons heen zijn ook niet ‘onze’ mensen. Als je je dat voortdurend bewust bent, voorkomt dat wellicht ook dat je over mensen gaat heersen.

Wederkerig

Naast het beeld van de ‘herder’ vind je ook andere woorden en beelden in de bijbel, die van betekenis zijn voor het pastoraat. In de brieven van het Nieuwe Testament kom je herhaaldelijk het woordje ‘elkaar’ tegen. We worden opgeroepen elkaar te bemoedigen, elkaar te stimuleren, voor elkaar te zorgen. Een wederzijds contact. De wederkerigheid staat centraal. Een mens is ‘schaap’ en ‘herder’ tegelijk.

Een paar voorbeelden: ‘Verdraagt elkander en vergeeft elkander,’ Kolossenzen 3:13; ‘in wijsheid elkaar leren en te-

rechtwijzen,' Kolossenzen 3:16; 'dient elkander, een ieder naar de genadegave, die hij ontvangen heeft,' 1 Petrus 4:10.

Dat laatste vers wijst er op dat de onderlinge dienst heel verschillend kan zijn. Niet iedereen heeft uitgesproken pastorale gaven. De één is goed in luisteren, de ander ziet er niet tegenop om met iemand te bidden, weer een ander voelt zich meer op z'n gemak als hij iets praktisch kan *doen*. Binnen het pastoraat zijn er vele variaties en stijlen mogelijk. Daarin zul je je eigen weg moeten vinden.

Gaven en taken

Aan de andere kant zijn er ook mensen met een bijzondere verantwoordelijkheid, de 'oudsten'. Zij krijgen de opdracht de kudde Gods te hoeden. 'Niet gedwongen, maar uit vrije beweging, niet uit schandelijke winzucht, maar uit bereidwilligheid, niet als heerschappij voerend over hetgeen u ten deel gevallen is, maar als voorbeelden der kudde' (1 Petr. 5:2).

Zo is er een samenspel tussen gemeenteleden enerzijds en ambtsdragers en andere 'taakvervullers' (bezoekmedewerkers, wijkteamleden) anderzijds. Aan de ene kant is er het 'spontane' pastoraat tussen gemeenteleden, de ontmoeting op straat, bij de supermarkt, de gesprekken op de kring, bij de koffie. Allerlei vormen van groepspastoraat binnen de kleine kring vormen een 'circuit' dat vaak nog te weinig wordt gezien, gestimuleerd en zichtbaar gemaakt. Het zou een aanzienlijke lastenverlichting kunnen betekenen voor het werk van ouderlingen en bezoekmedewerkers. Aan de andere kant is het pastoraat ook georganiseerd. We kennen ambtsdragers en bezoekmedewerkers. Ze zorgen er onder meer voor dat niemand buiten de boot valt en dat mensen de zorg en aandacht krijgen die ze op gezette tijden nodig hebben.

‘De gemeente is geroepen tot de vervulling van haar pastorale opdracht door het verlenen van herderlijke zorg’ (Ordinantie 8,4,1).

‘De herderlijke zorg ten opzichte van elkaar en ten opzichte van anderen krijgt gestalte in het leven van de leden van de gemeente, die worden opgewekt tot omzien naar elkaar en anderen die dit behoeven, als ook in de pastorale arbeid die door en onder leiding van predikanten en ouderlingen wordt verricht’ (Ordinantie 8,4,3).

De opdracht tot pastoraat geldt dus allereerst de gemeente en de gemeenteleden. Vaak is de praktijk anders. ‘Ik zie nooit iemand van de kerk,’ klaagt iemand. Bij navraag blijken er allerlei gemeenteleden geweest te zijn. Er is alleen geen ouderling geweest en het liefst had het gemeentelid de dominee zelf gezien. De onderlinge zorg lijkt minder op prijs te worden gesteld.

Natuurlijk kan de aandacht vanuit het ambt van ouderling of predikant mensen goed doen. Het is alleen lang niet altijd haalbaar (praktisch motief) en er wordt wel eens tekortgedaan aan het belang van onderling pastoraat (princiepief motief).

God is erbij

Als je je gaat bezighouden met pastoraat kun je je overspoeld voelen door het vele werk. Pastoraat is nooit ‘af’. De adressen in de kaartenbak of in je computer doen een voortdurend appél op je. In Marcus 6 zegt Jezus tegen de discipelen: ‘Geefst gij hun te eten.’ Wij?! Zoveel mensen? Zoveel hebben we niet. ‘Wat hebt gij? Laat eens zien,’ zegt Jezus. Kijk naar wat je hebt, niet naar wat er allemaal ontbreekt. Dat wat je kunt, dat wat binnen je mogelijkheden ligt. Als je dat dan

vervolgens Jezus in handen geeft, wil hij het vermenigvuldigen. Dat is een geheim, dat je in het pastoraat soms voor je ogen onthuld ziet worden.

Zo zijn er veel beelden en teksten in de bijbel te vinden die kunnen inspireren in het pastoraat. Je kunt je bijvoorbeeld geholpen voelen door het beeld van de Emmaüs-gangers: net als Jezus loop je een tijdje met iemand op. Het beeld van de herder kan zo beladen zijn, dat je op zoek gaat naar andere illustraties. ‘Waar twee of drie in Mijn Naam bijeen zijn, ben Ik in hun midden’, belooft Jezus in Mattheüs 18. Zo kan dat ook gaan in pastorale ontmoetingen. ‘De Geest Gods zweefde over de wateren,’ begint Genesis 1. Het kan je helpen dat te bedenken als je de chaos in mensenlevens aanhoort. God is daar allang bij, jij bent niet degene die de oplossing hoeft te bedenken.

Gespreksvragen

1. Als u Psalm 23 doorleest, welke ‘toepassingen’ ziet u dan voor het pastoraat?
2. Lees dit hoofdstuk nog eens voor uzelf door. Welke voorbeelden herkent u, welke niet?
3. ‘God is onze Herder.’ In hoeverre ervaart u dat in uw leven?
4. Hoe is dat in onze gemeente, zien we pastoraat als een opdracht voor de hele gemeente?
5. Welke verschillende pastorale gaven zijn er denkbaar?
6. Soms is het moeilijk mensen ‘los te laten’ en weer toe te vertrouwen aan God. Hoe gaat u daarmee om?
7. Welke bijbelse verhalen, teksten of beelden spreken u aan als het gaat om pastoraat?
8. ‘De kleine groep vervult naast het persoonlijk huisbezoek een belangrijke functie. Kringleden die naar elkaar omzien hebben niet altijd de predikant of ouderling no-

dig. Wat te denken van het volgende – uit Amerika – afkomstige voorbeeld?

De dominee wordt opgebeld: een pleegkind van een van de gezinnen uit de gemeente is weggelopen naar een andere staat en daar gearresteerd op verdenking van moord. De dominee vertrekt meteen naar het gezin voor pastorale zorg. Hij is bang dat de pers zich daar zal opdringen. Als hij aankomt, blijkt dat het gezin voortreffelijk wordt verzorgd: een stevig uitziende kerel houdt de wacht bij de deur en houdt de pers op afstand. Binnen kookt zijn vrouw het eten en weer een ander is bij de ouders om hen hun verhaal te laten vertellen en een arm om hen heen te slaan. Het zijn allen leden van de kring waar het gezin deel van uitmaakt. De dominee is welkom, maar hoeft niet lang te blijven. De kringleden zorgen voor de crisisopvang.

(Uit: *Houd het klein*, deel 9 uit de brochurereeks ‘Werken aan Groei’, door N. Viezee-de Kruik en N. Dijkstra-Algra, te verkrijgen bij het Landelijk Dienstencentrum.)